

Moderni islam, reformističke ideje i sistemi kritike. Seid Halilović, *Tokovi islamske misli u XX veku*, 2021, Beograd: Centar za religijske studije „Kom.“

Seid Halilović je nezaobilazno ime savremene islamske sholastike na domaćem govornom području. Ovaj autor, školovan u Iranu, na prestižnom univerzitetu Kom, gde je završio interdisciplinarne doktorske studije iz oblasti savremene muslimanske misli napisao je vrednu i za proučavaoce savremenog islamskog sveta izuzetno korisnu knjigu, pod nazivom *Tokovi islamske misli u XX veku*, koju je nedavno objavio u okviru posebne edicije „Savremeno religijsko mišljenje“ beogradskog Centra za religijske nauke „Kom.“

Naročita vrednost ove knjige jeste njen opseg – i u okviru tog opsega, pažljivo probrane istraživačke teme – kao i jasnoća i stil izlaganja. Autor polazi od kritičke prezentacije bazičnih stanovišta tzv. „neomutazilitske škole“, modernog reformističkog pravca koji se na prelazu vekova, iz 20. u 21., proširio islamskim svetom iz više kolevki: indijske, tj. pakistanske (al Afgani), arapkse (Muhamed Abduh) i, nešto potom, iranske (Ali Šarijati). Kritikujući neomutazilite, inače mislioce najzaslužnije za afirmaciju modernističkih tokova koji su tokom 20. stoleća, kroz uvođenje mreže institucija moderne nacionalne države, iz korena izmenili muslimanski svet, autor se plasmanom svoje argumentacije poglavito kreće u graničnoj oblasti teologije i filozofije nauke, predstavljajući različite pravce reforme islamske misli u svetlu bazičnih težnji za sekularizacijom islama „iznutra“, to jest, za profanizacijom muslimanskih društava na islamskim temeljima. Ova elementarna kritika neomutazilitskog racionalizma, danas inače još uvek veoma uticajne paradigme u islamskoj sholastici i srodnim joj disciplinama – poput prava, politikologije, sociologije, ekonomije i drugih društveno-humanističkih nauka – izneta je već u prvom poglavlju knjige i pruža jasno određen ton čitavom daljem diskursu *Tokova*. Osnovno je da, prema autorovoj oceni, moderni reformizam predstavlja radikalnan raskid sa dugom, bogatom i „briljantnom“ tradicijom islamskih verskih nauka; i ne samo to: u srži racionalno-modernističkih reinterpretacija islama, najčešće je moguće uočiti i nedovoljno poznavanje islamskih verskih tradicija od strane samih reformista koji ta, nova tumačenja formulišu i propagiraju; moderni, jednako kao i savremeni islamski reformisti racionalističke provinijencije višestruko su bolje upućeni, kako autor tvrdi, u zapadne filozofske i naučne tokove nego u tradicionalnu islamsku sholastiku i filozofska načela vere koja žele da kritikuju; oni su, prema tome, često i nehotice, a možda čak i iskreno verujući da čine suprotno, nastojali da podmetnu kukavičje jaje sekularizma i pozapadnjačenja u najsvetije gnezdo islamske misli. Stoga je njihova racionalistička verska filozofija u osnovi

ne samo pogrešna, već i opasna za islam kao veru i kao legitiman model političkog, društvenog i kulturnog uređenja muslimanskih društava.

Služeći se datom dijalektičkom matricom, autor u knjizi kritikuje različite pravce islamske reforme, oličene u radovima i društvenim angažmanima seminalnih pisaca, poput Alija Šarijatija u Iranu, Abdurazika u Egiptu, Muhameda Ikbala i Fazlura Rahmana u Pakistanu, Ismaila al-Farukija u Palestini i drug(d) e, uključujući i neke savremenije autoritete, poput Muhameda Arkuna, Zijaudina Sardara, i Nasr Hamida Abu Zejda. Svi ovi mislioci jesu posvetili veliki deo svog intelektualnog angažmana krupnim sociopolitičkim i kulturnim pitanjima poput razdvajanja politike i religije, reforme sudske i izvršne vlasti, najšire reforme obrazovanja, izgradnje i celovitog premrežavanja društva institucijama moderne nacionalne države, uključivanjem žena u društvene, političke, kulturne i ekonomske procese, kulturnom adaptacijom globalnih naučnih i političkih paradigmi na lokalne verske normativne okvire i slično. Svaku od ovih problemskih celina autor razrađuje zasebno, strpljivo secirajući relevantnu argumentaciju ključnih muslimanskih mislilaca i izlažući je strogoj kritičkoj analizi, pažljivo predstavljajući najvažnije hipoteze vodećih muslimanskih modernista i opisujući ono za šta smatra da je unutrašnja logika, odnosno latentna (skrivena) funkcija njihovih pouka: postepena sekularizacija društva, uvijena u oblandu verske obnove. Bez obzira na to da li se slažemo sa autorovom perspektivom, ponegde nedovoljno osetljivom za složenosti istorijskih činilaca spram kojih su subjekti njegove kritike tokom 20. veka težili da iznesu svoja rešenja, ova knjiga je od ogromne naučne koristi za istraživače koji se bave istorijom ideja, u čemu zapravo i leži njena osnovna saznajna vrednost: *Tokovi* su dragocen izvor podataka o kulturnoj međupovezanosti islama i Zapada, o kanalima upli va i reakcijama na izazove, o genezi misaonih i saznajnih trendova koji danas oblikuju kako onaj liberalniji islam s poprištem u savremenoj Evropi i SAD-u, tako i njegove konzervativnije forme, zastupljene u većoj ili manjoj meri širom sveta, a usredsređene na očuvanje tradicionalnog verskog etosa – i uz njega skopčanih političkih zamisli – bez kojih bi islam, prema ovde zastupanom stanovištu, prestao da generiše svoje originalne civilizacijske tekovine. Ova knjiga bi stoga trebalo da se nalazi u bibliotečkom fondu svake istraživačke institucije usredsređene na proučavanje uporedne religije, politike, prava i epistemologije, komparativnih moralnih standarda (što je, prema pojedinim mišljenjima, srž antropologije), kao i na traganje za odgovarajućim sociokulturnim kontekstima u čije okvire je moguće smestiti razmatrane pojave iz muslimanskih društava u svojstvu vekovnog razvoja ideja nastalih u neposrednom dodiru islamskih i zapadnih modernosti.